

Η Εφαρμογή Προγραμμάτων Π.Ε. και Φιλοπεριβαλλοντική Συμπεριφορά και Ενέργειες Εκπαιδευτικών της Προσχολικής Αγωγής

Μαρία Κουρέτα¹, Πηνελόπη Παπαδοπούλου²

1. Εκπαιδευτικός, απόφοιτος ΑΠΘ Διδασκαλείου ΤΕΠΑΕ Νηπιαγωγών, Δ/νση: Τρικόρφων 35, Τρίπολη, ΤΚ 22100, τηλ. 2710223282
ckoureta@otenet.gr
2. Λέκτορας, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
ppapadopoulou@uowm.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα εργασία επιχειρείται η καταγραφή και η διερεύνηση των γνώσεων, των στάσεων και των συμπεριφορών των εκπαιδευτικών της Προσχολικής Αγωγής σε σχέση με τα σύγχρονα περιβαλλοντικά προβλήματα. Επίσης επιχειρείται και η καταγραφή των παραγόντων που επηρεάζουν τα παραπάνω και σχετίζονται με την εμπλοκή στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, το σχεδιασμό δραστηριοτήτων και την ανάπτυξη δράσεων. Η έρευνα διενεργήθηκε κατά το σχολικό έτος 2009-2010 και συμμετείχαν 56 εκπαιδευτικοί της προσχολικής αγωγής που εργάζονται σε Νηπιαγωγεία του Ν. Αρκαδίας και μετεκπαιδευόμενες εκπαιδευτικοί του Διδασκαλείου Θεσσαλονίκης. Τα σημαντικότερα ευρήματα είναι ότι αφ' ενός οι νηπιαγωγοί που εφαρμόζουν εγκεκριμένα περιβαλλοντικά προγράμματα φαίνεται ότι είναι πολύ λίγες. Αφ' ετέρου φαίνεται να βρίσκονται σε σύγχυση όσον αφορά στην περιβαλλοντική τους ευαισθητοποίηση και πρακτική. Επιπλέον, η συμπεριφορά τους απέναντι σε συγκεκριμένα περιβαλλοντικά ζητήματα δεν είναι σταθερή. Διακρίνεται από τις απαντήσεις τους μια ασυνέπεια ως προς την καθημερινή συμπεριφορά τους εντός και εκτός σχολείου.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Εφαρμογή προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, Φιλοπεριβαλλοντική συμπεριφορά – Εκπαιδευτικοί Προσχολικής Αγωγής

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο μαθητοκεντρικός χαρακτήρας της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης έχει υποστηριχθεί επανειλημμένα και ποικιλοτρόπως μέχρι σήμερα. Αυτό σε καμία περίπτωση δεν αναιρεί τη σημασία και το ρόλο των εκπαιδευτικών. Οι εκπαιδευτικοί είναι - ή θα πρέπει να είναι - ενεργοί διαμορφωτές της πραγματικότητας μέσα στην τάξη και όχι απλοί διεκπεραιωτές εκπαιδευτικών στόχων, προγραμμάτων και πολιτικών. Επίσης έχει υποστηριχθεί (Robottom 1993, Hart 1997) ότι η διδακτική εφαρμογή και η αξιολόγηση της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης εξαρτώνται από τις αντιλήψεις, τις απόψεις, τις εσωτερικές επιδιώξεις και τις θεωρίες που έχουν οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί, όπως και ότι η διαδικασία για την κατανόηση και τη βελτίωση της διδασκαλίας τους εξαρτάται από τις γνώσεις και την εμπειρία τους, αλλά και από προσωπικές πεποιθήσεις, αξίες, στερεότυπες ιδέες και προκαταλήψεις (Δασκολιά, 2004). Επιπλέον, η διαπίστωση ότι τα αποτελέσματα της εκπαιδευτικής διαδικασίας καθορίζονται σε μεγάλο βαθμό από τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς, έχει ωθήσει τους ερευνητές να διερευνήσουν τις παραμέτρους εκείνες που επηρεάζουν τον τρόπο

που οι εκπαιδευτικοί ασκούν το έργο τους. Τέτοιες παράμετροι είναι οι γνώσεις, οι δεξιότητες και οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για θέματα όπως οι εκπαιδευτικοί στόχοι, το διδακτικό αντικείμενο, η έννοια της καλής ή κακής διδασκαλίας και ο ρόλος τους ως εκπαιδευτικοί. Παράμετροι αυτού του είδους σε συνδυασμό με τα προσωπικά χαρακτηριστικά των εκπαιδευτικών διαμορφώνουν «προσωπικές θεωρίες» και καθορίζουν τις εκτιμήσεις, τις αποφάσεις και τη συμπεριφορά τους στην τάξη και τη διδασκαλία τους (Παπαναούμ 2003, Δασκολιά 2004). Κατά συνέπεια, χωρίς να υποτιμούμε τη σημασία των θεσμικών ρυθμίσεων στην καθιέρωση και την ενίσχυση μιας εκπαιδευτικής διαδικασίας, ο τρόπος με τον οποίο θα πραγματοποιηθεί η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στο σχολείο, ή το κατά πόσο θα πραγματοποιηθούν τελικά περιβαλλοντικά προγράμματα στο σχολείο, εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις απόψεις, τις στάσεις, τις εμπειρίες και την εκπαίδευση των ίδιων των εκπαιδευτικών.

Η διεθνής και ελληνική βιβλιογραφία περιλαμβάνει μια σειρά ερευνών σχετικές με τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για την έννοια του περιβάλλοντος (Reigota 1991, Flogaitis & Agelidou 2003, Λιαράκου κ.ά. 2006), την ευαισθητοποίηση, τη στάση και τη συμπεριφορά τους απέναντι στα περιβαλλοντικά προβλήματα ως πολίτες (Δημητρίου & Χατζηνικήτα 2003, Δημητρίου 2005, Λιαράκου κ.ά. 2006, Αϊβαζίδη 2007) και τη διδακτική τους πρακτική, το βαθμό εμπλοκής καθώς επίσης και τους παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν την εμπλοκή των εκπαιδευτικών στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (Flogaitis et al. 2005, Δημητρίου & Ζαχαριάδου 2005, Γούπος 2006, Αγγελίδου & Κρητικού 2006, Λιάκου 2006, Γραμμένου & Παπαδοπούλου 2007).

Η παρούσα έρευνα είναι τμήμα μιας ευρύτερης ερευνητικής προσπάθειας, η οποία αποσκοπεί στην καταγραφή και τη διερεύνηση των γνώσεων, των στάσεων και των συμπεριφορών των εκπαιδευτικών της Προσχολικής Αγωγής σε σχέση με τα σύγχρονα περιβαλλοντικά προβλήματα. Επίσης αποσκοπεί και στην καταγραφή των παραγόντων που επηρεάζουν τα παραπάνω και σχετίζονται με την εμπλοκή στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, το σχεδιασμό δραστηριοτήτων και την ανάπτυξη δράσεων. Η παρούσα εργασία πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια ενός γενικότερου προβληματισμού σχετικά με το κατά πόσο οι επιλογές που αποτελούν «τρόπο ζωής» για τις νηπιαγωγούς εναρμονίζονται με τις επιλογές που κάνουν στο χώρο του σχολείου. Η εργασία επικεντρώνεται στη διερεύνηση της ύπαρξης φιλοπεριβαλλοντικών συμπεριφορών των νηπιαγωγών (σύμφωνα με δήλωσή τους), τόσο στην ιδιωτική τους ζωή όσο και στο σχολείο και με ποιους δημογραφικούς παράγοντες αυτές σχετίζονται. Πιο συγκεκριμένα διερευνούμε:

- Ποια είναι η συμπεριφορά των νηπιαγωγών σε περιβαλλοντικά ζητήματα όπως η εξοικονόμηση ενέργειας και η εξοικονόμηση πόρων στην ιδιωτική τους ζωή;
- Ποιες φιλοπεριβαλλοντικές ενέργειες υποστηρίζουν και εμπυχώνουν στο νηπιαγωγείο;
- Πώς σχετίζονται όλα όσα προαναφέρθηκαν με την εφαρμογή προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης.

Θεωρούμε ότι ο εμπλουτισμός των ερευνητικών δεδομένων για τις εκπαιδευτικούς της Προσχολικής Αγωγής είναι πολύ σημαντικός, καθώς απευθύνονται σε παιδιά που δεν έχουν εδραιωμένες πεποιθήσεις, στάσεις και αξίες σε συνδυασμό και με το ευνοϊκό και ανοιχτό αναλυτικό πρόγραμμα του νηπιαγωγείου.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε κατά το σχολικό έτος 2009-10, με διακίνηση ερωτηματολογίου. Συμμετείχαν 56 εκπαιδευτικοί της προσχολικής αγωγής που εργάζονται σε Νηπιαγωγεία του Ν. Αρκαδίας και μετεκπαιδευόμενες εκπαιδευτικοί του Διδασκαλείου Θεσσαλονίκης, οι οποίες δραστηριοποιούνται στο χώρο της δημόσιας εκπαίδευσης σε Νηπιαγωγεία αστικών, ημιαστικών και αγροτικών περιοχών.

Ως εργαλείο έρευνας επιλέχθηκε το ερωτηματολόγιο. Οι ερωτήσεις του ερωτηματολογίου κατασκευάστηκαν με βάση την ανάλυση των εννοιών και διαστάσεων των ερευνητικών ερωτημάτων: 29 κλειστές ερωτήσεις, καθώς δεν απαιτούν πολύ χρόνο και κόπο για να απαντηθούν και μια ανοιχτή ερώτηση, που αναφέρεται στις φιλοπεριβαλλοντικές δράσεις στο χώρο του σχολείου, καθώς κρίθηκε χρήσιμη η αναλυτική καταγραφή των απόψεων για το συγκεκριμένο ζήτημα.

Πραγματοποιήθηκε κωδικοποίηση των απαντήσεων και καταχώριση σε Excel ενώ για τη στατιστική επεξεργασία των αποτελεσμάτων χρησιμοποιήθηκε το στατιστικό πακέτο STATA 8.0. Για τη μελέτη των σχέσεων μεταξύ των μεταβλητών χρησιμοποιήθηκε ο έλεγχος ανεξαρτησίας χ^2 , για την εξέταση των ποιοτικών μεταβλητών. Συσχετίσεις έγιναν, μεταξύ όλων των υπολοίπων μεταβλητών, με τις δημογραφικές μεταβλητές, δηλαδή την ηλικία, τα έτη προϋπηρεσίας, τις βασικές και τις επιπλέον σπουδές και την πραγματοποίηση ή μη περιβαλλοντικών προγραμμάτων. Στην ανάλυση που ακολουθεί, εκτός από τους πίνακες που περιλαμβάνουν τις απαντήσεις των συμμετεχουσών στις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου που αναφέρονται σε φιλοπεριβαλλοντικές συμπεριφορές και δράσεις, αναφέρονται και σχολιάζονται οι στατιστικώς σημαντικές συσχετίσεις ($p < 0,05$).

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Α) Εφαρμογή Περιβαλλοντικών Προγραμμάτων στα Νηπιαγωγεία

Ως προς την πραγματοποίηση στο σχολείο προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, εγκεκριμένων από την αντίστοιχη Επιτροπή Σχολικών Δραστηριοτήτων φαίνεται ότι μόνο το 1/3 περίπου των συμμετεχουσών στην έρευνα υλοποιεί εγκεκριμένα προγράμματα (πίνακας 1).

Πίνακας 1: Εφαρμογή προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ	N	%
ΝΑΙ	19	33.93
ΟΧΙ	37	66.07

Σχετικά με τους λόγους που οι εκπαιδευτικοί επικαλούνται για τη μη εφαρμογή προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, φαίνεται ότι ένα σημαντικό ποσοστό θεωρεί ότι υπάρχουν ποικίλοι παράγοντες, οι οποίοι τις αποθαρρύνουν από το να αναλάβουν τέτοια προγράμματα (Πίνακας 2). Στους άλλους λόγους μη υλοποίησης εγκεκριμένων περιβαλλοντικών προγραμμάτων καταγράφηκαν τα εξής: 2 νηπιαγωγοί αναφέρουν ότι δεν ενημερώθηκαν ποτέ για σχετικά προγράμματα και 2 ότι δεν έτυχε να εφαρμόσουν, 1 αναφέρει ότι τα περισσότερα έτη προϋπηρεσίας της, υπηρέτησε σε γραφείο Α/θμιας Εκπαίδευσης. Ακόμα 1 νηπιαγωγός έχει πραγματοποιήσει προγράμματα που όμως δεν έχει δηλώσει στην υπεύθυνη Π.Ε. Επίσης 3 αναφέρουν ότι επιλέγουν να υλοποιούν προγράμματα Αγωγής Υγείας ενώ 1 αναφέρεται σε

πρακτικούς λόγους όπως η ασυμφωνία με τις συναδέλφους της άλλης βάρδιας, όταν πρόκειται για ολόήμερο τμήμα.

Πίνακας 2: Λόγοι μη εφαρμογής προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης

ΛΟΓΟΙ	N	*%
Έλλειψη χρόνου	8	21.62
Γραφειοκρατία	14	37.8
Οικονομικοί λόγοι (περιορισμένη- ανεπαρκής χρηματοδότηση)	10	27.02
Άγχος - δυσκολία στις μετακινήσεις	16	43.24
Μεγάλος αριθμός μαθητών	15	40.54
Άλλοι λόγοι	10	27.02

*Η απάντηση κάθε ατόμου εντάσσεται σε μια ή περισσότερες κατηγορίες, καθώς μπορούσαν να δοθούν περισσότερες της μιας απαντήσεων. Έτσι, το ποσοστό % δηλώνει εκείνες που κάνουν τη συγκεκριμένη αναφορά, επί του συνόλου των ατόμων που απαντούν στην ερώτηση.

B) Ατομικές φιλοπεριβαλλοντικές συμπεριφορές

Οι νηπιαγωγοί, όπως φαίνεται από τις απαντήσεις τους, συνηθίζουν σε σημαντικό ποσοστό να σβήνουν τα φώτα των δωματίων, εκτός από αυτό στο οποίο βρίσκονται, όταν είναι το βράδυ στο σπίτι (Πίνακας 3). Από αυτές 22 σβήνουν πάντοτε τα υπόλοιπα φώτα (39.29%) και 20 τα σβήνουν συνήθως (35.71%). Οι υπόλοιπες 14 νηπιαγωγοί κάνουν αυτή την ενέργεια από μερικές φορές έως ποτέ. Μερικές φορές σβήνουν τα φώτα 6 νηπιαγωγοί (10.71%), σπάνια άλλες 6 (10.71%) και υπάρχουν 2 (3.57%) που δεν τα σβήνουν ποτέ.

Πίνακας 3: Ιδιωτικές ατομικές συμπεριφορές που σχετίζονται με την εξοικονόμηση ενέργειας και πρώτων υλών

Συμπεριφορά	Σβήνω τα φώτα		Αφήνω ηλεκτρικές συσκευές σε αναμονή		Διαχωρίζω - Ανακυκλώνω	
	N	%	N	%	N	%
Πάντοτε	22	39.29	6	10.71	20	35.71
Συνήθως	20	35.71	8	14.29	11	19.64
Μερικές φορές	6	10.71	11	19.64	15	26.79
Σπάνια	6	10.71	12	21.43	6	10.71
Ποτέ	2	3.57	19	33.93	4	7.14

Περισσότερες από τις μισές νηπιαγωγούς, δηλαδή 31 (Πίνακας 3), δε συνηθίζουν να αφήνουν ηλεκτρικές συσκευές σε αναμονή όταν βρίσκονται εκτός σχολείου και σπιτιού. Συγκεκριμένα 19 (33.93%) από αυτές δεν αφήνουν ποτέ ηλεκτρικές συσκευές σε αναμονή και 12 (21.43%) το κάνουν σπάνια. Από τις υπόλοιπες, 11 (19.64%) το κάνουν μερικές φορές, 8 (14.29%) συνήθως και 6 (10.71%) πάντοτε.

Όσον αφορά στο διαχωρισμό των οικιακών απορριμμάτων για ανακύκλωση, ακόμα κι όταν ο κάδος είναι μακριά (Πίνακας 3), 20 (35.71%) νηπιαγωγοί το κάνουν

πάντοτε, 11 (19.64%) συνήθως και 15 (26.79%) μερικές φορές. Υπάρχουν όμως κάποιες που ανακυκλώνουν από σπάνια, 6 (10.71%) έως ποτέ 4 (7.14%) αντίστοιχα.

Όσον αφορά στην επαναχρησιμοποίηση χαρτιών (πίνακας 4) οι περισσότερες νηπιαγωγοί συνηθίζουν να χρησιμοποιούν χαρτιά γραμμένα από τη μια πλευρά για πρόχειρες σημειώσεις και υπολογισμούς, καθώς 47 (83.93%) από αυτές δίνουν θετική απάντηση και μόνο 9 (16.07%) απαντούν αρνητικά.

Πίνακας 4: Επαναχρησιμοποίηση χαρτιού

	N	%
ΝΑΙ	47	83.93
ΟΧΙ	9	16.07

Γ) Φιλοπεριβαλλοντικές συμπεριφορές και ενέργειες στο σχολείο

Πίνακας 5: Φιλοπεριβαλλοντικές ενέργειες στο χώρο του σχολείου

	N	*%
Ανακύκλωση (χαρτιού, μπαταριών κλπ)	48	85.71
Οικονομία στην κατανάλωση νερού	14	25.00
Επαναχρησιμοποίηση άχρηστων και φυσικών υλικών	9	16.07
Οικονομία στη χρήση χαρτιού	16	28.57
Δεντροφύτευση σε αυλή και φύτευση σε παρτέρια	11	19.64
Οικονομία στην κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας	21	37.50
Χρήση απορρυπαντικών	2	3.57

Πρόκειται για ανοιχτή ερώτηση, χωρίς δηλαδή προδιατυπωμένες απαντήσεις. Η απάντηση κάθε ατόμου, περιλαμβάνει μια ή περισσότερες, έτσι, το ποσοστό % στον πίνακα 5 δηλώνει εκείνες που κάνουν τη συγκεκριμένη αναφορά, επί του συνόλου των ατόμων που απαντούν στην ερώτηση.

Ένας σημαντικά μεγάλος αριθμός νηπιαγωγών, 48 από τις 56 (85.71%) κάνει ανακύκλωση χαρτιού και μπαταριών στο χώρο του σχολείου. Υπάρχουν όμως 14 (25%) νηπιαγωγοί που ενδιαφέρονται για την οικονομία στην κατανάλωση νερού, 16 (28.57%) στην κατανάλωση χαρτιού με την επαναχρησιμοποίηση γραμμένων χαρτιών και τη χρήση υφασμάτινων πετσετών και 21 (37.5%) στην κατανάλωση ηλεκτρικής ενέργειας με την τοποθέτηση λαμπτήρων εξοικονόμησης ενέργειας, αερισμό του χώρου με φυσικό τρόπο και όταν δεν αφήνουν ηλεκτρικές συσκευές σε αναμονή. Επίσης 9 (16.07%) νηπιαγωγοί αναφέρουν ότι επαναχρησιμοποιούν άχρηστα και φυσικά υλικά για κατασκευές με τα παιδιά, 11 (19.64%) ασχολούνται με τη δεντροφύτευση σε αυλή και παρτέρια και 2 (3.57%) αναφέρουν τη σύνεση στη χρήση των απορρυπαντικών είτε από την καθαρίστρια είτε από τις ίδιες.

Δ) Επιδράσεις των δημογραφικών μεταβλητών

Ως προς τις συσχετίσεις μεταξύ των δημογραφικών μεταβλητών (ηλικία, έτη προϋπηρεσίας, βασικές σπουδές και επιπλέον σπουδές) και των μεταβλητών που αφορούσαν συμπεριφορές των συμμετεχουσών καταγράφηκαν τα εξής:

Εφαρμογή προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης – Δημογραφικές μεταβλητές. Οι νηπιαγωγοί, ανεξάρτητα από έτη προϋπηρεσίας, δε φαίνεται να διαφέρουν μεταξύ τους ως προς την εφαρμογή ή όχι περιβαλλοντικών προγραμμάτων. Επίσης οι νηπιαγωγοί που εφαρμόζουν περιβαλλοντικά προγράμματα, εγκεκριμένα από την Επιτροπή Σχολικών Δραστηριοτήτων, δε φαίνεται να διαφέρουν ως προς την ηλικία ($p=0.393$), τις βασικές σπουδές ($p=0.603$) και τις επιπλέον σπουδές ($p=0.223$) σε σχέση με αυτές που δεν εφαρμόζουν αντίστοιχα προγράμματα. Επιπλέον, οι νηπιαγωγοί που εφαρμόζουν περιβαλλοντικά προγράμματα, δεν παρουσιάζουν διαφορά ως προς τα έτη προϋπηρεσίας ($p=0.324$), το είδος του σχολείου στο οποίο κατά κύριο λόγο έχουν εργαστεί ($p=0.625$) και τον τόπο κατοικίας τους ($p=0.223$) σε σχέση με αυτές που δεν εφαρμόζουν αντίστοιχα προγράμματα.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Από την παρουσίαση των αποτελεσμάτων, φαίνεται ότι τα ευρήματα της παρούσας έρευνας συμφωνούν με τα ευρήματα των ερευνών που προηγήθηκαν ως προς την εφαρμογή προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στα νηπιαγωγεία. Οι νηπιαγωγοί που εφαρμόζουν περιβαλλοντικά προγράμματα, εγκεκριμένα από την Επιτροπή Σχολικών Δραστηριοτήτων, φαίνεται να είναι πολύ λίγες. Αυτό ίσως σημαίνει ότι πράγματι ασχολούνται με περιβαλλοντικά ζητήματα κατά τη διάρκεια της διδασκαλία τους, αφού αυτό το θέμα αναφέρεται στο ΔΕΙΠΠΣ και στον Οδηγό της Νηπιαγωγού, αλλά δεν το δηλώνουν, όπως φαίνεται και από την έρευνα των Γραμμένου & Παπαδοπούλου (2007).

Οι λόγοι, που σύμφωνα με τις εκπαιδευτικούς, δυσκολεύουν τις νηπιαγωγούς στην πραγματοποίηση περιβαλλοντικών προγραμμάτων είναι σε όλες τις έρευνες οι ίδιοι με διαφοροποίηση των ποσοστών κάθε φορά (Αγγελίδου & Κρητικού 2006, Γραμμένου & Παπαδοπούλου 2007, Λιάκου 2006, Δημητρίου & Ζαχαριάδου, 2005). Η γραφειοκρατία, η ελλιπής οικονομική ενίσχυση, η έλλειψη συνεργασίας με συναδέλφους, η έλλειψη χρόνου, η δυσκολία στις μετακινήσεις, ο μεγάλος αριθμός μαθητών, η συνολική δομή του σχολείου και το άγχος αναφέρονται και στη συγκεκριμένη έρευνα.

Σε γενικές γραμμές οι συμμετέχουσες φαίνεται να είναι προσεκτικές ως προς την κατανάλωση ενέργειας στο σπίτι (λειτουργία συσκευών ενώ βρίσκονται σε άλλο δωμάτιο, ηλεκτρικές συσκευές σε αναμονή, κλείσιμο φώτων). Το ίδιο ισχύει και για την εξοικονόμηση χαρτιού όπου σε αρκετά μεγάλο ποσοστό (83.93%) δηλώνουν ότι επαναχρησιμοποιούν χαρτιά για σημειώσεις και υπολογισμούς. Αντίθετα, ως προς την ανακύκλωση υλικών, φαίνεται ότι οι νηπιαγωγοί δεν ασχολούνται στο σπίτι τους, καθώς μόνο οι μισές δηλώνουν ότι ανακυκλώνουν πάντοτε ή συνήθως.

Όσον αφορά στο χώρο του σχολείου, οι νηπιαγωγοί φαίνεται να μην ενδιαφέρονται ιδιαίτερα για εξοικονόμηση ηλεκτρικής ενέργειας καθώς μόνο 21 (37,50%) από τις ερωτηθείσες το αναφέρουν. Το ίδιο ισχύει και με την εξοικονόμηση χαρτιού, αφού μειώνεται αισθητά ο αριθμός των νηπιαγωγών που δηλώνουν ότι ασχολούνται με αυτό (28.57%). Αντίθετα, φαίνεται να ανακυκλώνουν (χαρτί, μπαταρίες κ.τ.λ.) σχεδόν στο σύνολό τους (85,71%).

Γενικότερα θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι νηπιαγωγοί βρίσκονται σε σύγχυση όσον αφορά στην περιβαλλοντική τους ευαισθητοποίηση. Η συμπεριφορά τους

απέναντι σε περιβαλλοντικά ζητήματα δεν είναι σταθερή και διακρίνεται από τις απαντήσεις τους μια ασυνέπεια ως προς την αντιμετώπισή τους στην καθημερινότητά τους εντός και εκτός σχολείου. Μια ενδεχόμενη μελλοντική έρευνα ίσως να οδηγήσει σε αποσαφήνιση των αιτίων αυτής της συμπεριφοράς.

Συμπερασματικά, η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών φαίνεται να μην εφαρμόζει προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Οι νηπιαγωγοί μπορεί πράγματι να αντιμετωπίζουν πρακτικές δυσκολίες στην εργασία τους, όπως ο μεγάλος αριθμός των παιδιών, η γραφειοκρατία ή η έλλειψη χρημάτων, ίσως όμως και να μην έχουν τις βάσεις για να στηρίξουν τέτοια προγράμματα. Ανεξάρτητα από το ανοικτό αναλυτικό πρόγραμμα του νηπιαγωγείου, την ύπαρξη μαθημάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στις προπτυχιακές τους σπουδές, τις διάφορες επιμορφώσεις των εν ενεργεία εκπαιδευτικών, δε φαίνεται να παρακινείται η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών, στην ενασχόληση με την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, πέρα από την ανακύκλωση, θέμα που περιλαμβάνεται στο ΔΕΠΠΣ του νηπιαγωγείου. Επίσης όλα τα παραπάνω δε φαίνεται να έχουν επηρεάσει σημαντικά τις εκπαιδευτικούς ως προς την εδραίωση φιλοπεριβαλλοντικών συμπεριφορών στο σύνολό τους. Ίσως να επιβάλλεται ο περαιτέρω εμπλουτισμός των προπτυχιακών σπουδών και η αναδιοργάνωση της επιμόρφωσης στη βάση των ευρημάτων της εκπαιδευτικής έρευνας και της καταγραφής των αναγκών των εκπαιδευτικών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αγγελίδου, Ε., Κρητικού, Ε. (2006). *Για ποιους λόγους συμμετέχουν και ποια εμπόδια συναντούν οι εκπαιδευτικοί που ασχολούνται συστηματικά με την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στη Δ/ση Δ/βαθμιας Εκπ/σης Ανατ. Αττικής*; 2^ο Συνέδριο ΣΠΠΕ, Αθήνα
- Αϊβαζίδη, Μ. (2007). *Διερεύνηση Γνώσεων και Στάσεων των Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Δυτικής Αττικής σχετικά με το Περιβάλλον*. Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο: stat-athens.aueb.gr/jpan/part-time_gr.html (ανάκτηση: 10/6/2010).
- Γούπος, Θ. (2006). *Η δραστηριοποίηση των εκπαιδευτικών της προσχολικής πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης*, 2ο Συνέδριο Σ.Π.Ε.Ε., Αθήνα
- Γραμμένου, Ε., Παπαδοπούλου, Π. (2007). *Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στην Προσχολική αγωγή: Μια ερευνητική προσέγγιση*. 3^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Π.Ε.ΕΚ.Π.Ε., Αθήνα.
- Δασκολιά, Μ. (2004). *Θεωρία και πράξη στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. Οι προσωπικές θεωρίες των εκπαιδευτικών*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Δημητρίου, Α., Χατζηνικήτα, Β. (2003). *Απόψεις εκπαιδευτικών της προσχολικής αγωγής για περιβαλλοντικά θέματα*. Στο Μ. Τσιτουρίδου (επιμ), *Οι Φυσικές Επιστήμες και οι Τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας στην Προσχολική Εκπαίδευση*. Θεσσαλονίκη, Τζιόλα.
- Δημητρίου, Α. & Ζαχαριάδου, Ε. (2005). *Εκπαιδευτικοί και Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: Το παράδειγμα των εκπαιδευτικών που υπηρετούν σε σχολεία της Α/θμιας Εκπ/σης στο Ν. Έβρου*. 1^ο Συνέδριο Σ.Π.Π.Ε., Κόρινθος.
- Flogaitis, E. and Agelidou E. (2003). Kindergarten teachers' conceptions about nature and the environment. *Environmental Education Research* vol. 9, no 4, 461–78.
- Flogaitis, E., Daskolia, M. & Liarakou, G. (2005) Greek kindergarten teachers' practice in environmental education: an exploratory study. *Journal of Early Childhood Research*, Vol.3, no. 3, 299-320.

- Hart P. (1997). Teachers' Ideas about Environmental Education. In R. Abrams (ed.), *Environmental Education for the Next Generation-Professional Development and Teacher Training*. Selected Papers from the 25th Annual Association for Environmental Education. Troy, OH: The North American Association for Environmental Education.
- Λιάκου, Ε., Γκούσια-Ρίζου, Μ., Δέτσης, Β., Αμπελιώτης, Κ. (2006). *Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση από τη σκοπιά εκπαιδευτικών και μαθητών στην Α/θμια Εκπ/ση Ν. Κορινθίας*. 2^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Π.Ε.ΕΚ.Π.Ε., Ουρανούπολη
- Λιαράκου Γ., Μπαζίγυ Κ., Φλογαΐτη Ε., Δασκολιά Μ. (2006). *Αντιλήψεις των νηπιαγωγών για το περιβάλλον και τα περιβαλλοντικά προβλήματα*. 2^ο Συνέδριο ΣΠΠΕ, Αθήνα/
- Παπανασούμ, Ζ. (2003). *Το επάγγελμα του εκπαιδευτικού*. Αθήνα, Τυπωθήτω
- Reigota, M. (1991) L' Environnement et ses Representations dans l' Enseignement des Sciences a Sao Paolo-Brazil. Dans A. Giordan, J.L Martinard. & C Souchon. eds.), *Ecole et Medias Face aux Defis de l' Environnement* (Samonix 29-30-31 Janvier 1991). Actes des 13e Journees Internationales sur la Communication, l' Education et la Culture Scientifique et Industrielle (1991)
- Robottom, I. (1993). Beyond Behaviourism: Making EE research educational. In R. Mrazek (ed.): *Alternative paradigms in Environmental Education Research*, Monographs in Environmental Education and Environmental Studies, vol.. VIII. Troy, OH: The North American Association for Environmental Education.